

BİRLİKTE YAŞAMANIN İMKÂNI

Editörler

Mesut DÜZCE

Ramazan AKKIR

Eskiyei Yayınları: 95

BİRLİKTE YAŞAMANIN İMKÂNI

Editörler

Mesut DÜZCE

Ramazan AKKIR

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71

Sertifika No: 47479

1. Baskı: Nisan 2021

ISBN: 978-625-7673-06-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1

Ulus-Altındağ/ANKARA Tel: (0312) 310 08 60

Web: www.eskiyei.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

BİRLİKTE YAŞAMANIN İMKÂNI

Editörler

Mesut DÜZCE

Ramazan AKKIR

Ankara 2021

YAZARLAR (Kitaptaki Sıralamaya Göre)

Prof. Dr. Halil AYDINALP

İlk ve Orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Yüksek Lisansını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Doktorasını ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladı. 2006-2007 tarihleri arasında The City University of New York ve The New School üniversitelerinde alanıyla ilgili eğitim aldı. Temel çalışma alanları Canlı Bomba Sosyolojisi, Köktencilik Sosyolojisi, Dünyevileşme Sosyolojisi olan Aydınalp, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Canlı Bomba Sosyolojisi (2016), Yüksek Din Öğretimi ve Dinî Köktencilik (2011), Din Kurumu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Gerede'de Dinî Hayat (2012) Din ve Dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs Örneği (2018) Din Sosyolojisine Giriş, Phil Zuckerman (2009, İhsan Çapçioğlu ile birlikte tercüme).

Prof. Dr. Asım YAPICI

1966 Kayseri Develi doğumlu. 1989 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1995'e kadar Malatya Pütürge'de öğretmenlik yaptı. 1995'te Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2002'de doktora eğitimini tamamladı. 2003'te yardımcı doçent, 2008'de doçent, 2013'te profesör oldu. 2019 yılında Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesine geçiş yaptı. Yayınlanmış 4 kitabı, 12 kitap bölümü, 50'den fazla makalesi mevcuttur. Ön yargı, ayrımcılık, kimlik, değerler, toplumsal cinsiyet, dinsel değişim, dindarlık biçimleri ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiler ilgi duyduğu konuların başında gelmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

Gümüşhane'de doğdu (1968). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1989). Yüksek lisans tezini Hint-Alt kıtasındaki modernist hareketlerle ilgili olarak yaptı. Bu çerçevede İngiltere'de, School of Oriental and African Studies'de (SOAS) çalıştı. Doktorasını *Nesefî ve İslam Filozoflarında Allah - Âlem ilişkisi* adıyla verdi. Öğretim üyesi değişimi programı çerçevesinde Gregoryan Üniversitesi'nde (Roma) (2000-2001); Georgetown Üniversitesi'nde (Washington, DC) misafir öğretim üyesi olarak çalıştı (2003- 2004). Profesör oldu (2005). Fulbright'la Birmingham Southern College'da öğretim üyesi olarak çalıştı (2007- 2008). İngilizce İlahiyat bölüm başkanlığı

yaptı (2010- 2012). Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nde (Kazakistan) ders verdi (2013). Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde lisans üstü dersler vermektedir (2014). TOBB ETÜ'de Siyaset Bilimi Bölümü'nde dersler vermektedir. Fulbright Türkiye Seçici Komisyon üyesidir. İnternet üzerinden yayın yapan *Kelam Araştırmaları Dergisi*'nin baş editörlüğünü yapmaktadır (www.kelam.org/dergi). Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı başkanıdır. Yayımlanmış kitapları şunlardır: *Din, Birey ve Toplum* (1997), *Seyyid Ahmed Han ve Entelektüel Modernizmi* (1997), *Nesefî ve İslam Filozoflarında Allah - Âlem İlişkisi* (1997), *Sosyal Teoloji: İnsanın Yeryüzü Serüveni* (1999), *İnsan Hakları Eğitimi* (2000), *Varlık ve Bilgi: Aydınlanmanın Keşif Araçları* (2008), *Maturidi'nin Düşünce Dünyası* (ed., 2011), *Allah Ta'biat ve Tarih* (2016), *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan* (2016), *Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar* (2016), *Kimliksiz Hakikatler* (2016), *Adem'den Öncesine Dönüş* (2016) ve *Dini Anlama Kılavuzu* (2017).

Prof. Dr. İhsan TOKER

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde din sosyolojisi öğretim üyesi. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 'Türk Sosyolojisinde Din Teması' adlı yüksek lisans tezinin ardından doktorasını aynı enstitüde 'Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din. Başkent Kadın Platformu Örnek-Olayı' başlıklı teziyle tamamladı. Yayımlanan çalışmalarında Türkiye'de İlahiyat fakültelerindeki laiklik anlayışlarına ilişkin olarak yazdığı Teolojik Bir İnşa Olarak Laiklik (Eskiye, 2009) ile İslam sosyolojisi tartışmaları ile ilgili olarak editörlüğünü yaptığı İslam ve Sosyoloji (Eskiye, 2012) başlıklı kitaplar bulunmaktadır. Yine Brynjar Lia'nın Müslüman Kardeşlerin Doğuşu ve Ali Rahnama'nın Müslüman Ütopya başlıklı kitaplarını Türkçeye kazandırmıştır. Ayrıca Eskiye dergisinin editörlüğünü yapmış olup halen Kadın ve Toplum dergisinin editörlüğünü yürütmektedir. Ayrıca akademik ve sivil yayın organlarında toplumsal cinsiyet ve din, din sosyolojisi, nitel araştırmalar, sekülerleşme, İslam sosyolojisi, kültürel çalışmalar gibi alanlarda makaleleri yayınlanmıştır.

Prof. Dr. Ferhat KENTEL

Son olarak, kapatılan İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi olan Ferhat Kentel 1981'de ODTÜ'de işletmecilik lisans eğitimini tamamladıktan sonra 1983'te Ankara Üniversitesi SBF'den yüksek lisans ve 1989'da Paris, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS)'den sosyoloji doktora derecesi aldı. Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü'nde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalıştı.

Türkiye’de ve yurtdışında çeşitli kitap ve dergilerde modernite, gündelik hayat, yeni sosyal hareketler, din, İslâmi hareketler, aydınlar, etnik cemaatler üzerine makaleleri yayımlandı. Yayımlanmış bazı kitapları şunlardır: Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü mü Engel mi? (A. Kaya ile birlikte) 2005; Milletlin bölünmez bütünlüğü: Demokratikleşme sürecinde parçalayan milliyetçilik(ler) (M. Ahıska ve F. Genç ile birlikte), TESEV, 2007; Ehlileşmemek, düzleşmemek, direnmek, (Söyleşi: E. Elmas), Hayykitap, 2008, Türkiye’de Ermeniler. Cemaat-Birey-Yurttaş (F. Üstel, G. G. Özdoğan, K. Karakaşlı ile birlikte), 2009; Yeni Bir Dil - Yeni bir Toplum, (Söyleşi: M. T. Çiçek, G. Tunalı Koç), 2012; Kır Mekânının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Dönüşümü: Modernleşen ve Kaybolan Geleneksel Mekânlar ve Anlamlar (Murat Öztürk ile birlikte), TÜBİTAK araştırması, 2017.

Dr. Necdet SUBAŞI

1961 yılında Artvin’in Şavşat ilçesinde doğdu. 1986 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Balıkesir ve Konya’da kısa bir süre öğretmenlik yaptı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Türk Aydınının Din Anlayışı” başlıklı doktora tezini savundu. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü (1991-2002) ve Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2010’da Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler Bölümü’ne geçti. 2011’de Diyanet İşleri Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığına atandı. 2016’da Başbakanlık Başdanışmanlığına atandı. Eylül 2018’de MEB Bakan Müşaviri olarak atandı ve halen bu görevini sürdürmektedir. Çağdaş Türk Düşüncesi, Türk Modernleşmesi ve Din, Alevi Modernleşmesi, Diyanet, Yurt Dışında Türk Göçmenler, Avrupa İslâmı, Gündelik Hayat, Kültürel Farklar üzerine çalışmaktadır. *Türk Aydınının Din Anlayışı* (1995), *Kutsanmış Görüntüler* (1999), *Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme* (2003), *Gündelik Hayat ve Dinsellik* (2004), *Euro İslam - Fransa’da Türk Göçmenler: Din, Kimlik ve Entegrasyon Sorunları* - (2005), *Referans Grupları - Avrupa’da Türkler Dinsel Organizasyonları, Söylem ve Tasavvurları* (2006, Yasin Aktay’la Birlikte), *Ara Dönem Din Politikaları* (2005), *Sınırları Yoklamak* (2007), *Alevi Modernleşmesi* (2010) ve *Alevi Çalışmayı Nihai Raporu* (2010) yazarın başlıca çalışmaları arasında yer almaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Mesut DÜZCE

Hakkari’nin Yüksekova ilçesinde doğdu. 2004 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2008 yılında Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. 2010 yılında Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakül-

tesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalına Araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2012 yılında halen çalışmakta olduğu Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesine geçiş yaptı. 2013-2014 tarihlerinde alanıyla ilgili çalışmalar yapmak üzere Amerika Birleşik Devletlerinde bulundu. 2016 tarihinde Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Türkiye’de Sivil Din Olgusu” isimli çalışmayla doktora öğrenimini tamamladı. Sivil din, politik din, din-devlet ilişkileri, birlikte yaşama kültürü, din antropolojisi temel ilgi ve çalışma alanları arasında yer almaktadır.

Doç. Dr. İsmail DEMİREZEN

Amerika Birleşik Devletleri’nde The Catholic University of America’dan (Washington D. C.) 2001 yılında Dini Çalışmalar alanında ve 2002 yılında Sosyoloji alanında mastır derecelerini aldı. Yine aynı üniversiteden 2007 yılında doktora derecesini Din Sosyolojisi alanında tamamladı. University of Maryland-College Park’ta (ABD, Maryland) 2006-2009 yılları arasında öğretim görevlisi olarak çalıştı ve sosyal teori alanında doktora çalışmalarında bulundu. 2012 yılında İspanya’da Universidade da Coruña’da İnanç Turizmi üzerine doktora sonrası araştırma yaptı. İngiltere’de University of Reading’de, Polonya’da Jagiellonian University’de ve İspanya’da Universidade da Coruña’da kısa süreli misafir öğretim üyesi olarak dersler verdi. John Hopkins University’de (ABD) ve Columbia University’de (ABD) bildiriler sundu. Milli Eğitim Bakanlığı’ndan lisans, yüksek lisans ve doktora bursları kazandı. University of Maryland ve University of Notre Dome’dan çeşitli alanlarda başarı ödülleri aldı. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Din Sosyolojisi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Ulusal ve uluslararası birçok dergide yayınlanan makaleleri bulunmaktadır. Uzmanlık alanları; sosyal hareketler, siyaset sosyolojisi, sosyal teori, karşılaştırmalı sosyoloji, din sosyolojisi ve hermenötiktir.

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ALPEREN

1969 yılında Rize’de doğdu. İlkokulu Muradiye Köyü İlkokulunda, ortaokul ve lise tahsilini Rize İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 1989 yılında a Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1990 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalında Uzman olarak göreve başladı. 1994 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Sosyolojisi Araştırma Görevlisi oldu. 1992 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak “Katip Çelebi’nin Dini ve İçtimai Görüşleri” adlı Yüksek Lisans tezini, 1998 yılına yine aynı enstitü bünyesinde “Ça-

ğımız İslam Dünyasında Modernleşme Hareketleri ve Türkiye'deki Etkileri" konulu Doktora tezini tamamladı. 2012 yılından itibaren Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Yayınlanmış kitap ve makalelerim bulunan yazar İngilizce, Fransızca ve Arapça bilmektedir.

Doç. Dr. Ramazan AKKIR

2003 yılında Çukurova Üniversitesi'nden mezun olan Ramazan Akkır, 2007 yılında "Türkiye'de Din ve Muhafazakârlık: Turgut Özal Örneği" adlı tez ile Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını, 2016'da da "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Din Politikaları ve Kendi Tabanının Bakışı" isimli tez ile Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını tamamlamıştır. Farklı gazetelerde, popüler ve akademik dergilerde yazılar yazan Akkır'ın; "Türkiye'de Muhafazakârlık" (Kutup Yıldızı Yayınları), "17-25 Aralık'tan 15 Temmuz'a FETÖ" (AZ Yayınları), "Onbeşlikler: Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar" (AZ Yayınları), "AK Parti ve Yükselen Türkiye" (Kadim Yayınları) ve "CHP'nin Din Politikaları" (Pınar Yayınları) adıyla yayımlanmış beş kitabı bulunmaktadır. Çalışma alanları arasında; din-siyaset ilişkisi, Sol siyaset, muhafazakarlık veya dindarlık gibi konular yer almaktadır. Son dönemde radikalleşme konusuna kafa yoran yazar, şu anda Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Doç. Dr. Necati SÜMER

1980 yılında Şanlıurfa Suruç'ta doğdu. 1999'da Suruç İmam Hattip Lisesi'ni bitirdi. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Aynı yıl, aynı üniversitede Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Şubat 2005'te Adana'ya öğretmen olarak atandı. Çukurova Üniversitesi'nde 2007'de "Kitab-ı Mukaddes'te Cinsel Motifler" adlı teziyle Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. 2010 Şubat ayında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktora başladı. Ekim 2013'te Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. 2015'in Ocak ayında "Dinlerin İntihar Olgusuna Bakış" adlı teziyle doktorasını bitirdi. Aynı yılın Mayıs ayında Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalına Yardımcı Doçent olarak atandı. 2019 Eylül'de Dinler Tarihi Doçenti oldu. "Dinlerde İntihar", "Divanelik Mevsimi", "Beyaz Perdedeki Kristal Yalnızlık" adlarında üç kitabı vardır. Hâlen Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz -----	9
Birlikte Yaşama Kültürünün Sosyolojik Çerçevesi	
<i>Halil AYDINALP</i> -----	19
Önyargı ve Ayrımcılık Kısılacında Birlikte Yaşamamanın İmkânı	
<i>Asım YAPICI</i> -----	47
Birlikte Yaşamın Dinsel, Kültürel ve Siyasal Kodları	
<i>Şaban Ali DÜZGÜN</i> -----	75
Türkiye’de Cemaat ve Birey Yönelimlilikler Arasında Din	
<i>İhsan TOKER</i> -----	93
Modern Cemaatler ya da Dinden Çıkmış Yeni Dinsellikler	
<i>Ferhat KENTEL</i> -----	111
Referanslar, Sabiteler, Aidiyetler	
<i>Necdet SUBAŞI</i> -----	129
Teorik ve Pratik Yönleriyle Laiklik ve Birlikte Yaşama	
<i>Mesut DÜZCE</i> -----	137
Birlikte Yaşama İmkânı olarak Gadamer Hermenötiği	
<i>İsmail DEMİREZEN</i> -----	169
Bir Arada Yaşama Kültürü Bağlamında	
Dinin Kamusal Alandaki Yeri	
<i>Abdullah ALPEREN</i> -----	185
Balkanlarda Dinin Birlikte Yaşamaya Etkisi:	
Karadağ Müslümanları Örneği	
<i>Ramazan AKKIR</i> -----	207
Dinlerin Birlikte Yaşama Kültürüne Yaklaşımı	
<i>Necati SÜMER</i> -----	239

Ön Söz

Toplumlar; farklı din, kültür, değer ve düşüncelere sahip bireylerin birlikteliğinden oluşmaktadır. Birlikte yaşama veya birlikte var olabilme; farklılıkları benimsemeyi, kabullenmeyi, farklı olan ile toplumsal yaşam içinde birlikte yaşamayı ve etkileşime girmeyi ifade etmektedir. Bir toplumun ahenkli ve sağlıklı bir biçimde varlığını sürdürebilmesi farklı inanç, değer veya düşünceye sahip bireylerin barış içinde bir arada yaşamasına bağlıdır. Toplumsal farklılıkların birbirini ötekileştirmeden barış içinde yaşamasına giden yol da kuşatıcı bir hukuk, adalet veya din anlayışından geçmektedir. İçinde yaşadığımız zaman diliminde özellikle din, fazlasıyla önem arz etmektedir. Çünkü toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlama fonksiyonuna sahip olan din, birlikte yaşamayı ve birlikte var olmayı kuvvetlendiren önemli toplumsal bağlar arasındadır. Dinin disiplin sağlama, birleştirme, canlandırma ve rahatlatma işlevi sayesinde toplum kendini konsolide edebilmektedir. Ayrıca dinsel ritüeller, dünyevi işlerden çekilmenin belirli ölçülerini uygulama yolları ile insanları toplumsal hayat için hazırlar ve bireyi toplumsal hayat içinde güçlendirerek bir araya getirmenin yanı sıra insanlar arasında ortak bağların kuvvetlenmesine ve toplumsal dayanışmasının artmasına da hizmet eder. Bundan dolayı din veya dinsel ritüeller, sadece teolojik değil sosyolojik bir anlam taşır, sosyolojik bütünleşmenin gerçekleşmesini hızlandırır. Dahası bir toplum için hayati derecede önemli olan sosyal bütünleşmenin gerçekleşmediği toplumlarda vatandaşlık ve sorumluluk bilinci gelişemediği için bireyler arasında çözümlenme, kutuplaşma ve ayrımcılık normal hâle gelebilir. Bu bağlamda bireyin dünya ile ilişkisini kuran din, ahenkli toplumsal bütünleşmenin ve birlikte var olmanın kodlarını veren önemli bir toplumsal kurum olarak karşımıza çıksa da; onun algı-

lanma, anlaşılma ve yorumlanma biçimleri belirli bir sosyo-kültürel ortama ait olan insan unsuru tarafından gerçekleştiği için, toplumsal dünyaya ait her konuda olduğu gibi, bu konuda da farklı yaklaşım ve pratiklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Modern zamanlarda dinin birlikte yaşama kültürüne ilişkin durumunu araştıran ve okuyucuya yeni ufuklar göstermeyi amaçlayan bu çalışma, birlikte yaşama ve din konusunu ele alan on bir metinden oluşmaktadır. Alanının uzmanları tarafından yazılan her metin, din ile birlikte yaşama sorununun farklı bir boyutunu ortaya koymakta ve okuyucuya yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Toplum bilimlerine mütevazı bir katkı sunmayı hedefleyen bu kitabın ilk bölümünü ve kuramsal çerçevesini **Halil Aydınalp**'ın "**Birlikte Yaşama Kültürünün Sosyolojik Çerçevesi**" başlıklı metni oluşturmaktadır. Birlikte yaşama kültürünün sosyolojik boyutunu analiz eden Aydınalp, sosyal bütünleşme ve çatışma gerçeğine dikkat çekerek birlikte yaşama kültürünün şu hususları içermesi gerektiğine vurgu yapmaktadır: Öncelikle temel değerler üzerinde "genel" bir mutabakat olmalıdır. İkincisi iş, görev, yetki, sorumluluk ve özgürlük açısından, hayatı yaşanır kılacak, sosyal düzeni tesis edecek ve sosyal gelişmeyi temin edecek şekilde, fertlerin ve kurumların birbirini tamamlaması gerekmektedir. Üçüncüsü, bu bütünsel ve holistik işlevselliğin fertlerin geneli, kurumların bütünü için geçerli ve en önemli alternatif haline gelmesi gerekmektedir. Dördüncüsü gelir ve refahın tabana yayılarak ekonomik hoşnutsuzluğun ve sosyal kuralsızlığın asgari seviyede kalması önem arz etmektedir. Beşincisi, kuvvetin tahakküm aracı değil, adaletin tevziine memur kılınması; rekabetin yok etme üzerine değil, güçlenerek birlikte var olma üzerine kurulması, "kazan-kaybet" anlayışından "kazan-kazan" anlayışına geçilmesi önemlidir. Altıncı olarak hayata yön veren kavram, sembol ve değerlerin anlaşılmasında sosyolojik bağlamlar ve zihinsel tasarımların önemsenmesi ve dikka-

te alınması; failin anlamlı davranışlarının anlaşılardan anlamlandırılmaması, anlama ve anlamlandırmanın niha-yetinde yorum olduğu hesaba katılarak münasebetlerde keskinlik ve dışlayıcılık yerine saygılı bir kapsayıcılık, belki biraz da insana yakışan bir “tedirginliğin” alışkanlık haline gelmesi gerekmektedir. Son olarak sosyal münasebetlerin temelini oluşturan kavramların ve sembollerin zihinsel farklılıkları ve ideolojik çatışmaları kabul edilebilir bir seviyede tutacak bütünleştirici, destekleyici ve kollayıcı genel dinî ve milli bir anlam dünyası oluşturması gerekmektedir.

Kitabın diğeri bölümü ve kuramsal metni, **Asım Yapıcı** tarafından kaleme alınan “**Önyargı ve Ayrımcılık Kıska-cında Birlikte Yaşamın İmkânı**” başlıklı çalışmadır. Yapıcı çalışmasında, önyargı ve ayrımcılık arasında nasıl bir ilişki vardır, birlikte yaşamak ne anlama gelmektedir ve önyargılarımıza rağmen birlikte yaşamak mümkün müdür gibi çarpıcı sorulara, Adana ilindeki aktüel durum eşliğinde cevap aramaktadır. Ebru ve mermer modelini öneren Yapıcı’ya göre, karşılıklı olarak kimliklerimize saygı duymak, birbirimizi ötekileştirmemek, farklılıklarımızı doğal kabul ederek iletişim kurmak, hakikat tekelciliği yapmamak, daha müreffeh bir devlet ve sosyal yapıda yaşamın yollarını aramak gerekmektedir.

Yaşadığımız dünyayı bireysellik, özgürlük, çoğulculuk, tolerans, farklı yaşam biçimlerine saygı gibi değerler beslemektedir. Bununla beraber, modern dünyada toplumlar tarihte hiç olmadıkları kadar heterojen yapılarda yaşam sürdürmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda tartışılması gereken, herkesin sahipleneceği ortak bir yaşam kültürü nasıl geliştirebileceği sorusudur. **Şaban Ali Düzgün** tarafından yazılan “**Birlikte Yaşamın Dinsel, Kültürel ve Siyasal Kodları**” başlıklı çalışma, bu soruna cevap aramakta ve dinin birlikte yasama kültürüne katkısını tartışmaktadır.

Modernlikle birlikte farklı bireysellikler, ortaya çıkma zemini bulmuştur. Modernlik, en temelde bireyselliklerin teşvik edildiği ve bir sonuç olarak ortaya çıktığı ve din ala-

nının da bundan etkilendiği bir çerçevedir. Ancak modernliğin kendisi çok sayıda bir arada yaşama sorununu yaratmış, birlikte var olmayı soruna dönüştürmüş ve tartışmaların odağına cemaatsel ve bireysel dindarlıkların bir arada yaşamasını yerleştirmiştir. Cemaat ve birey gerçeğinin yaşandığı Türkiye’de bugün çözüm bulunması gereken acil konulardan birisi budur. **İhsan Toker** tarafından yazılan **“Türkiye’de Cemaat ve Birey Yönelimlilikler Arasında Din”** başlıklı çalışma, bu can alıcı konuya ışık tutarak cemaat ve birey etrafındaki sorunlara çözüm üretmeyi denemektedir.

Türkiye’nin toplumsal, kültürel hayatında bireylerin ve toplulukların bir arada yaşamasına ilişkin var olan sorunlar incelendiğinde gerek aktörlerin gerekse aktörler hakkında değerlendirme yapan akademik çevrelerin hâkim söylemlerin dışına çıkamadığı söylenebilir. **“Modern Cemaatler ya da Dinden Çıkmış Yeni Dinsellikler”** başlıklı çalışmasında **Ferhat Kentel**, hâkim söylemlerin dışına çıkarak seküler dünyada inanma ve bir arada yaşamının imkânını sosyolojik boyutlarıyla tartışmaktadır.

“Referanslar, Sabiteler ve Aidiyetler” başlıklı yazısında **Necdet Subaşı**, değişimin sıradanlaştığı ve katı olan anlamların buharlaştığı bir dünyada referansların, sabitelerin ve aidiyetlerin önemine değinmektedir. Bugün ortaya çıkan gelişmeler, bu üç temel kavram hakkındaki tartışmaların giderek derinleşmesine ve mevcut sosyolojik veriler ışığında yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Dahası karmaşık sosyo-kültürel değişme süreçlerinin din alanına müdahalesi, beklenildiğinden ağır ve sonuçları itibarıyla de bir hayli sarsıcı olmuştur. Bu süreçte referansların, sabitelerin ve aidiyetlerin önemi giderek artmaktadır.

Toplumu, insanların mutluluk, barış ve huzur içinde, birbirleriyle kavga etmeden, birbirlerinin farklılıklarına toleranslı olarak yaşayabilecekleri ve anlaşmazlıkların minimize edildiği bir bütün olarak inşa etmek bir ütopya olarak görülmemelidir. Nüfusun büyük oranda şehirlerde ya-

şadığı günümüz dünyasında insanların bütün farklılıklarıyla birlikte diğerleriyle iç içe yaşaması birlikte yaşamayı bir mecburiyet haline getirmektedir. **Mesut Düzce** tarafından kaleme alınan **“Teorik ve Pratik Yönleriyle Laiklik ve Birlikte Yaşama”** başlıklı çalışma laikliğin birlikte yaşama kültürüne olan katkısını analiz etmektedir. Laikliğin farklı dinî gruplardan olan ya da dine inanan ve inmayan kişiler arasındaki karşılıklı bir bağlanma noktası olduğunu ve siyasi tartışmalarda önemli bir referans noktası olarak öne çıktığına vurgu yapan Düzce, siyasi ve hukukî bir prensip olarak ele alındığında, laikliğin kuşatıcı ve özgürleştirici bir işleve sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Küreselleşme ve göç gerçeği ile birlikte kültürel farklılıklar fazlasıyla ön plana çıkmaya ve farklılıklar yan yana yaşamaya başlamıştır. Dünyanın küçük bir köye dönüştüğü günümüzde insanlar her an farklı kültürlerle karşı karşıya kalmaktadır. Farklılıklar, yaşamın ana omurgasını oluşturmaya başlamıştır. **İsmail Demirezen** tarafından kaleme alınan **“Birlikte Yaşama İmkânı olarak Gadamer Hermenötiği”** başlıklı çalışma, Alman Filozof Hans-Georg Gadamer’in hermenötiği üzerinden birlikte yaşamının imkânını araştırmaktadır. Gadamer hermenötiği, kültürlerarası diyalogun mümkün olmasını sağlayan ontolojik koşulların farkındalığını sağlaması açısından önemlidir. Kendi tarihselliğinin farkına varan farklı kültür mensupları, daha eşit bir çerçevede diyaloga girmeye istekli olmaktadır. Bu istek bir arada yaşamının anlamlı formülünü oluşturmaktadır.

Bir arada yaşama bağlamında bir diğer tartışma da kamusal alan sorunudur. Türkiye’de son yıllarda kamusal ve özel alan üzerinden yürütülen tartışmalarda bir artış eğiliminin olduğunu görüyoruz. Özellikle sakal, başörtüsü vb. dini simge ve sembollerin kamusal alanda kullanımı etrafında tartışmalar yoğunlaşmaktadır. Bu tartışmalarda, Türkiye’nin laik devlet yapısı ve anlayışı, din-devlet ve toplum arasındaki ilişkilerde zaman zaman gerilim ve krizlere

yol açmaktadır. Kamusal alan nedir? Sınırları nasıl belirlenir ve neresidir? Daha doğrusu kamusal alan nerde başlar nerde biter? **Abdullah Alperen** tarafından yazılan **“Bir Arada Yaşama Kültürü Bağlamında Dinin Kamusal Alandaki Yeri”** başlıklı çalışma bu sorulara cevap vermektedir.

“Balkanlarda Dinin Birlikte Yaşamaya Etkisi: Karadağ Müslümanları Örneği” başlıklı çalışmasında **Ramazan Akkır**, madalyonun öbür yüzüne ışık tutmaktadır. Din, her zaman toplumları birleştirip bütünleştirmeyi. Dinin bir özelliği de toplumsal farklılaşmayı, çatışmayı ve ayrışmayı tetiklemesidir. Dinî anlayıştan kaynaklı farklılıklar veya ideoloji gibi daha başka nedenlerin de etkisiyle din, bazen sosyal bütünleşmeyi tehdit edici bir niteliğe dönüşebilmektedir. Dinin kendisi birlik, beraberlik ve huzur içerisinde devam etmesi gereken bir toplumsal yaşam önerse de inananlar tarafından dinin farklı yorumlanması sosyal bütünleşmeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Karadağ Müslümanları örneği bu sosyolojik farklılığı ortaya koymaya çalışmaktadır.

Necati Sümer tarafından yazılan **“Dinlerin Birlikte Yaşama Kültürüne Yaklaşımı”** başlıklı çalışma, Semitik, Hint ve İran dinleri örneğinde dinlerin birlikte yaşama kültürüne verdiği önemi ortaya koymaktadır. Çalışma semitik dinlerden Yahudilik ve Hıristiyanlığın, Hint dinlerinden Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm’in; Çin dinlerinden Konfüçyanizm’in ve İran dinlerinden Maniheizm’in din kurucuları ve kutsal metinleri bağlamında bir arada yaşama çabalarını ve anlayışlarını konu edinmektedir. Söz edilen dinlerin hem içeride hem de dışarıda ötekiye nasıl baktıkları, bir arada yaşama kültürü açısından ele alınmıştır. Farklı coğrafyalardan dinlerin birlikte yaşama kültürüne nasıl baktığını irdeleyen bu çalışma bir arada yaşamın imkânları hakkında çeşitli ipuçları vermektedir.

Dr. Mesut Düzce ve Doç. Dr. Ramazan Akkır tarafından hazırlanan bu kitapta yayımlanan yazıların içerikleriyle

ilgili bilimsel veya hukuki her türlü sorumluluk metinlerin yazarlarına aittir. Bu hatırlatmadan sonra bu kitabın okuyucuyla buluşması aşamasında desteğini esirgemeyen ESKİYENİ Yayınlarına şükranlarımızı sunuyoruz.

Katı olan her şeyin buharlaşmaya başladığı, dinlerin dışlandığı veya çatışmaya sebep olduğu bir dünyada din ile birlikte yaşamının ve birlikte var olmanın imkânlarının tartışıldığı bu kitap için son söz okuyucunun...

Mesut Düzce & Ramazan Akkır